

กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ กรณีศึกษาลำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอบ้านนาเดิม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเคียนซา สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Process of Community Planning to Provide Quality Education in
Community Development Offices, Located in Ban Na Doem,
Khian Sa and Chaiya Districts, Surat Thani Province

เอกรินทร์ รักษามัน¹

Akarin Raksaman²

บทคัดย่อ

แผนชุมชนเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพทำให้ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ชุมชนมีความเข้มแข็ง ได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชนที่ควรพัฒนาทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน การจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในทุกกระบวนการที่ต้องมีความรอบคอบ ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนจากประชาชน เพื่อให้การจัดทำแผนชุมชนได้มีการระดมความคิดจากประชาชนมาเป็นส่วนร่วมทำให้แผนชุมชนมีข้อมูลที่สำคัญของชุมชนนั้น ๆ ครบถ้วน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ เพื่อเสนอแนะกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พัฒนาการ พัฒนาการผู้นำชุมชน ทั้ง 3 อำเภอ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า (1) กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน วางแผนชุมชน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล ซึ่งทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ จะเป็นกระบวนการที่ทั้ง

¹ นักศึกษารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

² Master's student, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

3 อำเภอ ยึดใช้เป็นมาตรฐานในการจัดทำแผนชุมชนในแต่ละครั้ง เพื่อให้แผนชุมชนได้ผ่านการวิเคราะห์จากเวทีประชาคม และการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานอื่น ๆ (2) คุณภาพของแผนในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การใช้ข้อมูลพื้นฐานความจำเป็นครัวเรือน การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือตัวแทนครัวเรือนมากกว่า ร้อยละ 80 การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประกอบการจัดทำแผน มีกิจกรรมที่พึ่งตนเองอย่างน้อย ร้อยละ 30 ของกิจกรรมในแผนชุมชนทั้งหมดที่นำไปปฏิบัติ ซึ่งทั้ง 6 ขั้นตอนจะเป็นวิธีการประเมินแผนชุมชนให้คุณภาพตามมาตรการ ที่กรมการพัฒนาชุมชนได้วางไว้ในการจัดทำแผนชุมชน

คำสำคัญ: กระบวนการการจัดทำแผนชุมชน, คุณภาพของแผนชุมชน

Abstract

Community plan is a key element of community development to improve the quality, strength community and understand the community problems and needs which leading to sustainable development of community. Therefore, the quality of community planning is very important for every project, we must solve the practical problems of the community. Brainstorm people from community planning community planning. The purpose of this research aimed to study the quality of the community planning process. This study adopts qualitative research methods, in-depth interviews, and the development of community leaders. The research found that (1) The process of community planning includes four steps: community

analysis, community planning, monitoring and evaluation. In these four steps, the three districts will be regarded as a standard for community planning. (2) Quality in the community planning consists of six steps, that is, the use of basic information, and the participation of public and other institutions, the percentage of public participation or family representatives exceeds 80, local government participation, community planning, applying the concept of self-sufficiency economic philosophy, at least 30% of all community activities are involved. These six steps are evaluation methods. The Department of community development has developed a quality standard for community programs.

Keywords: Process of Community Planning, Quality of Community plan

บทนำ

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ว่าด้วยการจัดทำแผนชุมชนให้เกิดคุณภาพนั้น ทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และพัฒนาชุมชนอย่างมีกระบวนการตามแผนชุมชนที่จัดทำขึ้นอย่างมีคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน เช่น บริบทชุมชน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยเน้นการจัดทำแผนชุมชนให้มีประชาชนเป็นศูนย์กลางมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนเป็นการทำให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งในด้านความเป็นอยู่ของประชาชน และบริบทชุมชน จากการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพและเป็นการทำให้ภาครัฐได้เข้าถึงประชาชน เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ รู้ถึงข้อมูลของชุมชน รู้ถึงปัญหาที่พบในชุมชน เพื่อที่จะปรับปรุงส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในสิ่งที่มีอยู่และขาดหายจากชุมชน ให้เป็นชุมชนที่มีความยั่งยืนประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้

กรมการพัฒนาชุมชนเป็นองค์กรส่วนกลาง จัดตั้งขึ้นภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทย คอยดูแลประสานงานกับกรมพัฒนาชุมชนทุกภูมิภาคและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนตามบริบทพื้นที่ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานของกรมพัฒนาชุมชน ได้สนับสนุนให้มีการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับหมู่บ้าน โดยให้สำนักงานพัฒนาชุมชนประจำภูมิภาคเป็นผู้ประสานงานดูแลการดำเนินงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องและพัฒนาโดยการนำทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า พัฒนาให้เข้าถึงประชาชน ยึดหลักการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ คอยให้คำปรึกษากับชุมชนผ่านนักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ไม่ว่าจะป็นด้านอาชีพเพื่อให้เศรษฐกิจในชุมชนมีเสถียรภาพที่มั่นคง สร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน ผ่านโครงการต่าง ๆ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ตอนบน ที่มีพื้นที่ใหญ่สุดอันดับ 6 ของประเทศ มีประชากรหนาแน่นเป็นอันดับ 19 และมีอำเภอ 19 อำเภอ ในเขตพื้นที่จังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ชุมชน อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา เป็นพื้นที่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีประชากรอาศัยรวมอยู่กันเป็นชุมชน หมู่บ้าน ได้มีการจัดทำแผนชุมชนที่ต่อเนื่องและมีคุณภาพ มีการใช้ข้อมูลพื้นฐานด้านบริบทของชุมชน ประกอบการร่วมคิดวิเคราะห์ชุมชน ร่วมกับนักพัฒนาชุมชนและผู้นำหมู่บ้าน ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคของชุมชน นำไปสู่โครงการในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพ การจัดทำแผนชุมชนแต่ละครั้ง ทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการรวบรวมบุคลากรและหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน เช่น พัฒนาการ พัฒนาการ ผู้นำหมู่บ้าน หน่วยงาน และภาคีชุมชนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมถึงให้ความสำคัญกับชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การวิเคราะห์ชุมชน ที่เป็นขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพและสามารถนำแผนชุมชนมาใช้พัฒนาชุมชนได้นั้น เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้ชุมชนได้รู้ถึงปัญหา จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสในชุมชนของตนเอง ที่มีผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเรื่องคุณภาพในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา เพื่อศึกษาถึงการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ เสนอแนะกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้การจัดทำแผนชุมชนเกิดคุณภาพสูงสุด สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคง ทั้งทางเศรษฐกิจ และทรัพยากรในชุมชน เพื่อเป็นชุมชนที่มีความสมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา
2. เพื่อเสนอแนะการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้คุณภาพของสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ถึงกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของแต่ละอำเภอ ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานพัฒนาชุมชน ทั้ง 3 อำเภอ คือ พัฒนาการ พัฒนกร และผู้นำชุมชน อำเภอละ 4 คน รวม 12 คน โดยพื้นที่ในการวิจัย ได้กลุ่มตัวอย่างยึดหลักในการจัดทำแผนชุมชนประสบความสำเร็จ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านนาเดิม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยา สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเคียนซา ศึกษาเนื้อหาด้านคุณภาพในการจัดทำแผนชุมชน โดยมีการศึกษาเนื้อหา ดังนี้ 1. กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย

การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผน การดำเนินการ การติดตาม /ประเมินผล 2. คุณภาพในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานความจำเป็นของครัวเรือน การมีส่วนร่วมของครัวเรือน มากกว่าร้อยละ 80 การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมพึ่งตนเองอย่างน้อย ร้อยละ 30 และโครงการในแผนชุมชนไปปฏิบัติจริง ร้อยละ 30 ของกิจกรรมพึ่งตนเอง ใช้ระยะเวลาในการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างช่วงเดือนมกราคม-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 โดยใช้เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ถึงกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน และการประเมินแผนชุมชนให้มีคุณภาพ

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ชุมชนทั้ง 3 อำเภอ จะใช้ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และปัญหาอุปสรรคของแต่ละชุมชน และให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วม เช่น ปศุสัตว์ สาธารณสุข เกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนในส่วนของประชาชนต้องการ และมีการจัดทำแผนชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางพัฒนาตามความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ผ่านการจัดทำโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยการวิเคราะห์นั้นจะยึดจุดแข็งในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละชุมชนเป็นหลัก และมีการเรียนรู้ชุมชนต่าง ๆ เพื่อนำเอาข้อมูลที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน แลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนกับชุมชน

2. การวางแผนชุมชนทั้ง 3 อำเภอ จะใช้นักพัฒนาชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมวางแผนก่อนดำเนินการทำโครงการ และการจัดทำแผนชุมชนในครั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนมีความรอบคอบและครอบคลุม การพัฒนาชุมชนได้มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้การวางแผนที่ผ่านความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน

3. การดำเนินการตามแผนทั้ง 3 อำเภอ จะแบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ แผนชุมชนแบบทำเอง แผนชุมชนแบบทำร่วม และแผนชุมชนแบบทำให้ ซึ่งแต่ละแผนจะมีความแตกต่างกันในการทำการเรียนรู้ การเตรียมข้อมูล แผนชุมชนแบบทำเอง จะเป็นแผนชุมชนที่ชาวบ้านสามารถทำได้เอง เช่น การทำโครงการเล็ก ๆ การพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนแบบทำร่วม จะทำระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน จะเป็นโครงการที่ต้องใช้ข้อมูล และผ่านการอบรมให้ความรู้ก่อนทำ เช่น โครงการหรือกิจกรรมที่มีความซับซ้อน แผนชุมชนแบบทำให้ เป็นแผนชุมชนที่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้ เนื่องจากการใช้งบประมาณที่เป็นจำนวนมาก หรือเป็นโครงการขนาดใหญ่และต้องใช้เวลาวางแผนอย่างรอบคอบ เช่น การทำถนน โครงการประปาต่าง ๆ

4. การติดตามผล/ประเมินผลทั้ง 3 อำเภอ จัดทำแผนชุมชนเรียบร้อยแล้วจะให้ประชาชนเป็นผู้ประเมิน หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับแผนชุมชนไปศึกษารายละเอียดชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากการจัดทำแผนชุมชนทุกครั้งจะเป็นความต้องการของประชาชน พัฒนาชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะเป็นผู้ให้ความรู้และประเด็นต่าง ๆ ที่ประชาชนเสนอ ว่าประเด็นนั้นควรพิจารณาอย่างไร

คุณภาพในการจัดทำแผนชุมชนของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ใช้ข้อมูลพื้นฐานความจำเป็นของครัวเรือนทั้ง 3 อำเภอ มีการนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือนมาใช้ประกอบการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้ จะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อมูลที่มีการจัดเก็บทั่วประเทศ มีการนำมา

เข้าระบบการประมวลผลที่มีความเชื่อถือได้ จึงนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือนมาใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนหลายด้าน เพื่อให้การจัดทำแผนชุมชนได้ผ่านการประเมินคุณภาพ

2. การมีส่วนร่วมของครัวเรือนมากกว่า ร้อยละ 80 ในการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 3 อำเภอ โดยครัวเรือนทุกครัวเรือนได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมหรือรับรู้ และแสดงความคิดเห็นร่วมประกอบการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนชุมชนมีคุณภาพโดยวัดได้จากจำนวนครัวเรือนที่มาร่วมเข้าร่วมจากการลงทะเบียนของผู้มาเข้าร่วม ซึ่งได้มีการจัดทำแผนชุมชนในแต่ละครั้ง

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 3 อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน และรับผิดชอบด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น การสำรวจในชุมชน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเดินทางไปมาของประชาชน และบุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน

4. มีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดทำแผนชุมชนทุกครั้งทั้ง 3 อำเภอ จะมีแผนชุมชนไว้เป็นรูปเล่ม เพื่อใช้ศึกษาชุมชน และให้ผู้ที่มีความสนใจศึกษาชุมชนไว้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชน และใช้เป็นการทบทวนแผนในการจัดทำแผนชุมชนครั้งต่อไป

5. มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะมุ่งเน้นไปทางด้านอาชีพ กลุ่มอาชีพ การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การให้ควารู้ในเรื่องการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ในการจัดทำแผน โครงการ และการพัฒนาชุมชน

6. กิจกรรมพึ่งตนเองอย่างน้อย ร้อยละ 30 และโครงการในแผนชุมชนไปปฏิบัติจริง ร้อยละ 30 ของกิจกรรมพึ่งตนเอง ในการทำโครงการแผนชุมชนแต่ละครั้งทั้ง 3 อำเภอ ได้นำโครงการที่มีอยู่ ในการจัดทำแผนชุมชนออกมาปฏิบัติจริงในชุมชน

เพื่อให้เกิดคุณภาพกับแผนชุมชนและได้พัฒนาชุมชน โดยโครงการแผนชุมชน จะมีทั้งโครงการพึ่งตนเอง และโครงการที่ใช้พัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี โครงการทุกโครงการที่มีอยู่ในแผนชุมชนจะเป็นโครงการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจพอเพียง

การอภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 3 อำเภอ สอดคล้องกับแนวคิดของ ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2552, น. 1-2) ได้กล่าวว่า กระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน เป็นสิ่งที่ต้องทำก่อนลงมือจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนชุมชนได้ผ่านการวิเคราะห์ การวางแผน การดำเนินกิจกรรมของชุมชน การติดตามและประเมินผล โดยแผนชุมชนที่ผ่านการจัดทำตามกระบวนการและเป็นระบบ จะทำให้แผนชุมชนมีการคัดกรองข้อมูลและแผนชุมชนออกมาอย่างมีคุณภาพ ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์ชุมชนจากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา ทั้ง 3 อำเภอ มีการวิเคราะห์ชุมชนในลักษณะที่คล้ายกัน โดยการวิเคราะห์ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อการจัดทำแผนชุมชน โดยจะเน้นวิเคราะห์ถึงสภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา โอกาสในชุมชน เพื่อนำมาประกอบการจัดทำแผนชุมชนให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง โดยหลักการวิเคราะห์พื้นฐาน ซึ่งจะทำการวิเคราะห์ร่วมกับประชาชนผ่านการจัดทำเวทีประชาคม เพื่อให้ทราบถึงปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไข จุดแข็งของชุมชนที่สามารถนำไปต่อยอดทางการพัฒนาได้ โอกาสที่จะเข้ามาภายในชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีการพัฒนาในเรื่องของอาชีพ ที่จะทำให้ประชาชนได้มีอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย การทำสัมมาอาชีพจากสิ่งของต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

2. การวางแผนชุมชนจากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา ทั้ง 3 อำเภอ มีการวางแผนชุมชนที่คล้ายคลึงกัน โดยการวางแผนชุมชนจากการกำหนดวิสัยทัศน์หรือกลยุทธ์ในการพัฒนา นำแผนชุมชนมาบูรณาการให้เข้ากับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แผนชุมชนที่สมบูรณ์ สามารถนำไปศึกษาชุมชนได้ ทั้งนี้ในการวางแผนจัดทำแผนชุมชนแต่ละครั้งของทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เพื่อให้ประชาชนได้ออกความเห็น ร่วมคิดร่วมทำ เป็นการฝึกความร่วมมือให้กับประชาชนในพื้นที่ในการจัดทำแผนชุมชน

3. การดำเนินการตามแผนชุมชน จากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา ทั้ง 3 อำเภอ ได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แผนชุมชนประเภททำเอง แผนชุมชนประเภททำร่วม แผนชุมชนประเภททำให้ ซึ่งก่อนการลงมือจัดทำแผน จะมีการประเมินและวิเคราะห์โครงการหรือกิจกรรมในแผนนั้นว่ามีความเป็นไปได้ในทิศทางใดของการดำเนินการ หรือมีหน่วยงานอื่นที่มีความรู้เฉพาะด้านเข้ามารับผิดชอบร่วมในการจัดทำแผน เพราะแผนชุมชนบางประเภทประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถทำเองได้ จำเป็นต้องใช้งบประมาณหรือเขียนข้อเสนอโครงการที่ใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องมีหน่วยงานอื่น ๆ เช่น อบต. อบจ. เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อให้แผนหรือโครงการนั้นประสบความสำเร็จ

4. การติดตามและการประเมินผลจากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา จะใช้การติดตามการประเมินในการจัดทำแผนชุมชนแบบการเป็นพี่เลี้ยงเข้าไปกระตุ้นหรือเสนอหัวข้อในการจัดทำแผนชุมชนและโครงการต่าง ๆ ที่ประชาชนในชุมชนต้องการและคอยให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ทั้งนี้การให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ชุมชนจำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาให้ความรู้ และให้

ประชาชนเป็นผู้ตรวจเช็คในแผนว่าโครงการไหนที่ทำแล้ว หรือยังไม่ได้ทำ เพื่อความรอบคอบในการจัดทำโครงการในแผนชุมชน และมีการส่งแผนชุมชนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือสนใจในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อเสนองบประมาณในการจัดทำโครงการ เพื่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

การประเมินคุณภาพในการจัดทำแผนชุมชนของ อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา ได้ทำตามกระบวนการขั้นตอนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดที่กรมการพัฒนาชุมชนได้วางไว้ ซึ่งรายละเอียดดังนี้

1. ใช้ข้อมูลพื้นฐานความจำเป็นของครัวเรือนจากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ พบว่า ทั้ง 3 อำเภอ มีการประเมินคุณภาพในการจัดทำแผนชุมชนโดยมีการใช้ข้อมูล จปฐ. ในเรื่องการวัด การตกเกณฑ์พื้นฐานในเรื่อง สุขภาพ การศึกษาในชุมชน เพราะข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน จปฐ. เป็นข้อมูลที่เก็บทั่วประเทศ ไม่ได้เก็บเพียงที่ใดที่หนึ่งหรือบางชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง แน่นนอน มีการประมวลผ่านระบบที่มีความเชื่อถือได้ ข้อมูลส่วนนี้จึงสามารถนำมาใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลที่นำมาจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนชุมชนมีคุณภาพ สามารถรับการประเมินได้ โดยทั้ง 3 อำเภอ ได้ใช้ข้อมูล จปฐ. เพื่อวัดคุณภาพในการจัดทำแผนชุมชน ทำให้ข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำแผนชุมชนและบริบทชุมชนมีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้

2. การมีส่วนร่วมของครัวเรือนมากกว่า ร้อยละ 80 จากผลการวิจัยกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ พบว่า ทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการตรวจสอบการเข้าร่วมในการจัดทำแผนชุมชนของครัวเรือนในชุมชน โดยให้ครัวเรือนส่งตัวแทนครัวเรือนมาครัวเรือนละ 1 คน เป็นอย่างต่ำ เพื่อเข้าร่วมกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพ ซึ่งการที่ครัวเรือนส่งตัวแทนเข้าร่วมการจัดทำแผนชุมชนนั้น ทำให้แผนชุมชนมีการจัดการข้อมูลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับประชาชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทุกหน่วยงาน

ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นคุณภาพมาตรฐานได้ ซึ่งจากทั้ง 3 อำเภอ ได้รวบรวมรายชื่อผู้มาเข้าร่วมในการจัดทำแผนชุมชน พบว่า เกินเป้าหมาย

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา ได้มีการเข้าร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นวิเคราะห์ การติดต่อประสานงาน จนถึงลงมือทำโครงการ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนตั้งแต่แรก และรับผิดชอบในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐาน มีการพัฒนาไปในด้านที่ดีขึ้น การโทรคมนาคมในชุมชนสะดวก มีเส้นทางในการสัญจรที่สะดวก

4. มีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษรจากผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา ทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการจัดทำแผนชุมชนทุกกระบวนการแล้ว มีแผนชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรรูปเล่ม เพื่อให้ประชาชนไว้ใช้ศึกษาชุมชนและเป็นคู่มือชุมชนแผนชุมชนที่ผ่านการทำ แล้วจะมีการบูรณาการแผนให้เข้ากับชุมชน

5. มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนชุมชนมีความสมบูรณ์ในด้านการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ตามทฤษฎีการจัดทำแผนชุมชนที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาประยุกต์ เพื่อสร้างรายได้เสริม ลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชน

6. กิจกรรมพึ่งตนเองอย่างน้อย ร้อยละ 30 และโครงการในแผนชุมชนไปปฏิบัติจริง ร้อยละ 30 ของกิจกรรมพึ่งตนเองจากผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอเคียนซา และอำเภอไชยา ได้มีการจัดทำโครงการที่พึ่งตนเองให้กับชุมชนตามเกณฑ์ ร้อยละ 30 และมีการนำ

โครงการในแผนชุมชนไปปฏิบัติได้เองครบตามเกณฑ์ร้อยละ 30 ของกิจกรรมที่พึ่งตนเอง เพื่อให้แผนชุมชนสามารถนำโครงการไปใช้ได้จริง เช่น โครงการปลูกผักเลี้ยงสัตว์ และการทำอาชีพเสริมหรือหัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งพบว่า ประชาชนในชุมชนสามารถนำโครงการไปปฏิบัติได้จริง

บทสรุป

1. วิเคราะห์ชุมชนทั้ง 3 อำเภอ โดยใช้ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของแต่ละชุมชน และให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วม เช่น ปศุสัตว์ สาธารณสุข เกษตร เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนในส่วนที่ประชาชนต้องการ และมีการจัดทำแผนชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางพัฒนาตามความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ผ่านการจัดทำโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยการวิเคราะห์นั้น จะยึดจุดแข็งในการวิเคราะห์ชุมชนของแต่ละชุมชนเป็นหลัก และมีการเรียนรู้ชุมชนต่าง ๆ เพื่อนำเอาข้อมูลที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน แลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนกับชุมชน

2. การวางแผนชุมชนทั้ง 3 อำเภอ จะใช้นักพัฒนาชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมวางแผนก่อนดำเนินการทำโครงการ และการจัดทำแผนชุมชนในครั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนมีความรอบคอบและครอบคลุม การพัฒนาชุมชนได้มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้การวางแผนที่ผ่านความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน

3. การดำเนินการตามแผนทั้ง 3 อำเภอ จะแบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ แผนชุมชนแบบทำเอง แผนชุมชนแบบทำร่วม และแผนชุมชนแบบทำให้ ซึ่งแต่ละแผนจะมีความแตกต่างกันในการทำการเรียนรู้ การเตรียมข้อมูล แผนชุมชน

แบบทำเอง จะเป็นแผนชุมชนที่ชาวบ้านสามารถทำได้เอง เช่น การทำโครงการเล็ก ๆ การพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนแบบทำร่วม จะทำระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน จะเป็นโครงการที่ต้องใช้ข้อมูล และการอบรมให้ความรู้ก่อนทำ เช่น โครงการหรือกิจกรรมที่มีความซับซ้อน แผนชุมชนแบบทำให้ เป็นแผนชุมชนที่ชาวบ้านไม่สามารถทำเองได้ เนื่องจากการใช้งบประมาณที่เป็นจำนวนมาก หรือเป็นโครงการขนาดใหญ่และต้องใช้เวลาวางแผนอย่างรอบคอบ เช่น การทำถนน โครงการประปาต่าง ๆ

4. การติดตามผล/ประเมินผลทั้ง 3 อำเภอ จัดทำแผนชุมชนเรียบร้อยแล้ว จะให้ประชาชนเป็นผู้ประเมิน หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับแผนชุมชนไปศึกษารายละเอียดชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากการจัดทำแผนชุมชนทุกครั้งจะเป็นความต้องการของประชาชน พัฒนาชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะเป็นผู้ให้ความรู้ และประเด็นต่าง ๆ ที่ประชาชนเสนอขึ้นนั้น ควรพิจารณาอย่างไร

คุณภาพในการจัดทำแผนชุมชน ของอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอไชยา และอำเภอเคียนซา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ใช้ข้อมูลพื้นฐานความจำเป็นของครัวเรือนทั้ง 3 อำเภอ ให้มีการนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือนมาใช้ประกอบการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้จะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อมูลที่มีการจัดเก็บทั่วประเทศ มีการนำมาเข้าระบบการประมวลผลที่มีความน่าเชื่อถือได้ จึงนำข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือนมาใช้เปรียบเทียบข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนหลายด้าน เพื่อให้การจัดทำแผนชุมชนได้ผ่านการประเมินคุณภาพ

2. การมีส่วนร่วมของครัวเรือนมากกว่า ร้อยละ 80 ในการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 3 อำเภอ ครัวเรือนทุกครัวเรือนได้ส่งตัวแทนมาเข้าร่วมหรือรับรู้และแสดงความคิดเห็นร่วม ประกอบการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนชุมชนมีคุณภาพ

โดยวัดได้จากจำนวนครัวเรือนและการลงทะเบียนของผู้ที่มาเข้าร่วม ได้มีการจัดทำแผนชุมชนในแต่ละครั้ง

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 3 อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ในขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน และรับผิดชอบด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น การสำรวจในชุมชน เพื่อให้เกิดความสะดวกรถแก่การเดินทางไปมาของประชาชน และบุคคลภายนอกเข้ามาในชุมชน

4. มีแผนชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดทำแผนชุมชนทุกครั้ง ทั้ง 3 อำเภอ มีแผนชุมชนไว้เป็นรูปเล่ม เพื่อใช้ศึกษาชุมชน และให้ผู้ที่มีความสนใจศึกษาชุมชนไว้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชน และใช้เป็นการทบทวนแผนในการจัดทำแผนชุมชนครั้งต่อไป

5. มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 อำเภอ ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะมุ่งเน้นไปในทางด้านอาชีพ กลุ่มอาชีพ การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การให้ความรู้ในเรื่องการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ในการจัดทำแผน โครงการ และการพัฒนาชุมชน

6. กิจกรรมพึ่งตนเองอย่างน้อย ร้อยละ 30 และโครงการในแผนชุมชนไปปฏิบัติจริง ร้อยละ 30 ของกิจกรรมพึ่งตนเองในการทำโครงการจากแผนชุมชนแต่ละครั้ง ทั้ง 3 อำเภอ ได้นำโครงการที่มีอยู่ในการจัดทำแผนชุมชนออกมาปฏิบัติจริงในชุมชน เพื่อให้เกิดคุณภาพกับแผนชุมชนและได้พัฒนาชุมชน โดยโครงการในแผนชุมชนจะมีทั้งโครงการพึ่งตนเอง และโครงการที่ใช้พัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี โครงการทุกโครงการที่มีอยู่ในแผนชุมชนจะเป็นโครงการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). *คุณภาพการจัดทำแผนชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยเจริญการพิมพ์.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). *การจัดทำแผนชุมชน*. สืบค้นจาก <http://nongbua.cdd.go.th/services>.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). *ข้อมูลเกี่ยวกับกรมการพัฒนาชุมชน*. สืบค้นจาก <http://www.cdd.go.th/>.
- ขนิษฐา กาญจนรังษีนนท์. (2552). *การขับเคลื่อนกระบวนการชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง.
- จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2560). *ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี*. สืบค้นจาก <http://123.242.172.6/home/index.php/2014-04-18-02-49-09>.
- ไพพล นิ้มเจริญ. (2558). *ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พูนศักดิ์ วานิชวิเศษกุล. (2558). *การปกครองท้องถิ่นและพื้นฐานการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันองค์กรชุมชน. (2558). *การบูรณาการแผนชุมชน*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Turton, A. (1987). *Participation Production, Power and Participations in rural Thailand*. Geneva: United Nations Research Institute for social Development.